

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
НАН України"**

ПРОПОЗИЦІЇ

**щодо удосконалення нормативно-методичного забезпечення і
практики стратегування соціально-економічного розвитку регіонів в
процесі післявоєнного відновлення України**

(НАУКОВО-АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА)

2023

Анотація

Подано пропозиції щодо удосконалення нормативно-методичного забезпечення і практики стратегування соціально-економічного розвитку регіонів в процесі післявоєнного відновлення України, зокрема щодо: врахування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та відповідні нормативно-розпорядчі документи на сучасному етапі євроінтеграційного процесу; концептуальних положень удосконалення методичних основ стратегування соціально-економічного розвитку регіонів; методики розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації; методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій.

Ключові слова: регіон, державна регіональна політика, стратегія, повоєнне відновлення.

Трансформація гібридної форми перманентної війни Росії проти України в повномасштабну агресію на знищення нашої країни обумовлює невідкладність перегляду усталених методологічних підходів як до розв'язання гострих соціально-економічних, гуманітарних і безпекових проблем на всіх рівнях ієрархії управління, у тому числі регіональному, так і до розробки та реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіонів і громад. Власне тому пропозиції охоплюють як суто методологічні, так і прикладні аспекти стратегування регіонального розвитку.

Останнім часом прийняті законодавчі акти і стратегічні програмні документи, які можна вважати регламентуючими для розробки і реалізації регіональних стратегій. Насамперед, це Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій" від 9 липня 2022 року № 2389-IX¹ (далі – " закон про зміни засад регіональної політики") та проєкт "Плану відновлення України від наслідків війни"² (далі – "проєкт Плану відновлення"), розроблений відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 "Питання Національної ради з відновлення від наслідків війни" і оприлюднений Офісом реформ Кабінету Міністрів України 22 липня 2022 р.

Закон про зміни засад регіональної політики доповнює чинний основний законодавчий акт встановленням особливостей відновлення регіонів і територій, постраждалих внаслідок збройної агресії. Попри важливість і своєчасність прийняття закону вкажемо на певні недоліки і невідповідності сучасним викликам, які можуть бути усунені чи скореговані в процесі його виконання через формування відповідного нормативно-методичного забезпечення. З

---

¹Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій" від 9 липня 2022 року № 2389-IX 9

²Проєкт "Плану відновлення України від наслідків війни", Офіс реформ Кабінету Міністрів України, 22 липня 2022 р.

нашого погляду. існують окремі неточності і неповнота термінологічної основи цього закону.

Так, у визначенні термінів законодавець оминув увагою поняття “територія”, що створює певні розбіжності в подальшому викладі основних положень. Видається неповним і недостатньо цілеорієнтованим термін “відновлення”, яке формулюється законом як “...комплекс першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення об’єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об’єктів житлового та громадського призначення до стану, що дозволяє забезпечити повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб та біженців, створення сприятливих умов для діяльності всіх суб’єктів господарювання” (стаття 1, підпункт 1.3)).

Тобто, згідно цього закону, “відновлення” – це “комплекс заходів..., що спрямовуються на прискорене відновлення ...” (підкреслення наше) з метою “...повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб та біженців, створення сприятливих умов для діяльності всіх суб’єктів господарювання”. Повернення в регіон його мешканців є безумовно важливим, як і створення передумов для господарської діяльності.

Проте, з огляду на базові положення теорій систем, соціального аутопойезису, оптимальних механізмів та конкурентної політики. економічної історії та економіки розвитку, а також безпекології, доцільно визначити метою відновлення – створення належних і конкурентних відносно інших територій та регіонів сусідніх країн-членів ЄС умов життєдіяльності і самовідтворення населення з безумовним дотриманням критеріальних обмежень безпеки розвитку, протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам безпеці на регіональному і національному рівнях ієрархії управління. Наголосимо, що з нашого погляду йдеться про ‘відбудову’, а не про “відновлення”, тому що в стратегічній перспективі нераціонально відтворювати неефективну соціально-економічну макросистему минулого, у тому числі й фізичну та інституціональну інфраструктуру, з їх недосконалістю і нестабільністю, а головне –

невідповідністю до часових параметрів і масштабів доміантних тенденцій динаміки розвитку і викликів глобального середовища.

В контексті впливу зовнішніх викликів глобального середовища на регіональний розвиток, до яких відносяться й сучасний етап гібридної окупації України Росією у формі масштабної агресії, і які власне й детермінували внесення змін до чинного законодавчого акту, вважаємо нераціональним відсутність безпекових обмежень у досягненні стратегічних цілей і завдань, окреслених законом про зміни засад регіональної політики. Частково цей аспект згадано у законі лише в напрямках державної регіональної політики – “...формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах” (Стаття 6, пункт 1, підпункт 5)), проте в умовах війни цього явно недостатньо для одного з найважливіших для зміцнення регіональної компоненти національної безпеки закону. З нашого погляду, безпековий критерій повинен пронизувати весь закон, включно з стратегічними цілями та напрямами, операційними завданнями та механізмами їх вирішення.

Зрозуміло, що внесення додаткових змін і доповнень до прийнятого закону достатньо складне, потребує розширеного обґрунтування і часу. Проте, існує реальна можливість їх врахування шляхом модифікації і розстановки акцентів у науково-методичному складникові інституціонального базису стратегування регіонального розвитку. Наголосимо, що зміни військової і пов’язаної з нею національної безпеки держави та інших її компонент, у тому числі регіональної безпеки, настільки динамічні і невизначені, що вимагають постійного коригування нормативно-методичного забезпечення процесів розробки і реалізації стратегій регіонального розвитку.

Саме у цьому контексті зупинимось детальніше на основних положеннях аналізованого закону, зокрема на визначеннях застосовуваних термінів, базових принципах, основних напрямках та, особливо, об’єктах стратегування. Насамперед, у термінологічному плані видається недоцільним вибір критерію спільних проблем, а не спільних цілей розвитку, як визначальної характеристики

визначення “макрорегіону” (Стаття 1, підпункт 1.5). Незрозуміло також, чому програми і проекти регіонального і місцевого розвитку розглядаються лише як інвестиційні (Стаття 1, пункт 1, підпункт 8)), а не як інноваційні та соціально-орієнтовані на розвиток і безпеку людини.

Видається доцільним доповнити базові принципи реалізації регіональної політики (Стаття 2, підпункт 3)) підпунктом – “...15) партисипативності – активізації громадської участі на всіх етапах процесу управління регіональним розвитком на засадах партнерства між владою і територіальними громадами”,

Крім того, потрібно також скорегувати напрями державної політики (Стаття 6, пункт 1):

- підпункт 1) на – “стимулювання та підтримку місцевих ініціатив щодо збереження, розвитку та ефективного використання факторів продуктивної спроможності регіонів для створення і підтримання повноцінного середовища життєдіяльності і належного рівня якості життя населення”;

- підпункт 4) на – “ ...збереження, розвиток та ефективне використання факторів продуктивної спроможності для формування динамічної конкурентоспроможності регіонів”;

- підпункт 10) на ” ...збереження, розвиток та ефективне використання людських, матеріальних, фінансових, інформаційних, науково-технологічних та інших факторів продуктивної спроможності регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування”.

Зазначимо, що окремої уваги заслуговує напрям “формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики, визначеної цим Законом, з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу” (підпункт 13), пункт 1, Стаття 6), в якому зовсім не згадана Угода про асоціацію між Україною та ЄС та відповідні нормативно-розпорядчі документи на сучасному етапі євроінтеграційного процесу.

Певною мірою, розглянуті доповнення щодо принципів і напрямів державної політики безпосередньо пов’язані з дискусійністю визначення об’єктів державної регіональної політики, до яких віднесені регіони,

макрорегіони, мікрорегіони (Стаття 4, пункт 1). Крім того, згідно цього закону, об'єктами політики "...можуть бути групи регіонів (або їх частини), територіальні громади, визначені за критеріями та в порядку, встановленими Кабінетом Міністрів України". Ототожнення об'єкта управління з простором (регіоном, територією) не відповідає сутності системного підходу, а також сутності моделювання процесу системних змін. Йдеться про управління регіональною соціально-економічною системою в сенсі її розвитку з неодмінним дотриманням безпеки у стратегічному вимірі. Власне на це й спрямована система (точніше, сукупність) взаємоузгоджених і взаємопов'язаних документів державної регіональної політики (Стаття 6), причому саме акцент на тенденціях та проблемах соціально-економічного розвитку і передбачений в регіональних стратегіях (планах, проектах і програмах регіонального розвитку) (Стаття 10, пункт 2, підпункт 1).

Втім, залишаються не визначеними, крім "тенденцій і проблем" розвитку як вказано у законі, саме об'єкти, на які здійснюється управлінський вплив суб'єктами державної регіональної політики,. Частково об'єкти управління згадані в Розділі V. Моніторинг та оцінювання реалізації державної регіональної політики (Стаття 23, пункт 2) - "Об'єктами моніторингу є соціально-економічні процеси і результати соціально-економічного розвитку регіонів, а у визначених законодавством випадках макрорегіонів, мікрорегіонів, територіальних громад, функціональних типів територій, які описуються кількісними та якісними, статичними або динамічними параметрами". Можна погодитися з віднесенням соціально-економічних процесів до об'єктів управлінського впливу, проте незрозуміло, чому результати управління цими процесами теж визнані об'єктами політики.

Тобто, для здійснення моніторингу законом передбачена зорієнтованість на результати реалізації регіональної політики, особливо в пункті 1 Статті 26 – "Оцінювання реалізації державної регіональної політики здійснюється шляхом: оцінювання індикаторів результативності, ефективності та впливу виконання документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної

політики на розвиток регіонів, територіальних громад та функціональних типів територій”.

При цьому, об’єкти впливу регіональної політики (зауважимо, що незрозуміло про яку політику йдеться: про державну регіональну політику з її суб’єктами - центральними органами управління, чи політику регіону з регіональними органами управління як її суб’єктами) залишаються нечітко окресленими. Згідно системного підходу доцільно розглядати об’єктом регіональної політики сукупність (множину) і, у той же час, систему головних (природних, у тому числі енергетичних, і набутих матеріальних та нематеріальних, у тому числі інформаційних, ресурсів; людського, у тому числі інтелектуального, і фінансового капіталу; інституціональної і фізичної інфраструктури; просторового розміщення) і часткових (культурних і духовно-ментальних, екологічних та інших) факторів продуктивної спроможності регіону. Подібна сукупність взаємопов’язаних певними відносинами та цілеорієнтованими на досягнення стратегічної цілі – формування і розвиток до належного рівня факторів продуктивної спроможності та їх реалізація об’єктивно володіє системними ознаками і, отже, складає систему.

З іншого боку, з погляду процесного підходу зміна системи факторів в процесі їх збереження, розвитку, використання забезпечує продуктивну спроможність, результатом реалізації якої є динамічна конкурентоспроможність соціально-економічної системи регіону.

В даний час до умов післявоєнного періоду модифікуються регіональні стратегії, розробляються програми релокації підприємств з визволених і прифронтових областей. При цьому переважно (за окремими винятками) приймається за безумовне твердження про швидке завершення війни, а об’єктом стратегування обирається, як і в минулому, соціально-економічна система відповідного рівня ієрархії. Залишаються поза увагою і дисфункції інституту держави внаслідок його системних недоліків та обумовленої цим інституціональної нестабільності. Необхідно зазначити, що після прийняття Закону України ”Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій” відповідне коригування регіональних стратегій (станом на серпень 2022 року) було зліснене лише у Сумській і Львівській областях.

Стратегія відновлення та розвитку економіки Сумської області на 2022-2024 роки³, розроблена Радою з відновлення та розвитку економіки Сумської області, створеної розпорядженням голови Сумської обласної державної адміністрації – керівника обласної військової адміністрації від 10.05.2022 № 141-ОД. Необхідно визнати, що цей документ досить чітко сфокусований на реалізацію проектних ідей в межах їх каталогу і пріоритетних напрямів: “Безпековий регіон”, ”Промисловий комплекс”, ”Аграрний сектор”, ”Людський потенціал”, ”Економічні інновації”, обґрунтованих на основі сценарного аналізу існуючого становища, місцевих бюджетів, освітнього та наукового, промислового, у тому числі агропромислового, та людського потенціалу. Важливо, що в стратегії застосований сценарний підхід для розгляду трьох вірогідних сценаріїв розвитку регіону: оптимістичного – «Завершення війни в короткостроковій перспективі до 6 місяців» (сценарій 1), реалістичного – «Завершення війни в середньостроковій перспективі до 1 року» (сценарій 2), песимістичного – «Довготривалий конфлікт» (сценарій 3).

За сценарієм 1 передбачається до кінця 2023 року здійснити повне відновлення економіки до рівня довоєнного періоду з акцентом на першочергове усунення наслідків військових дій, розвиток МСП, використання програм міжнародної технічної допомоги, платіжеспроможний попит та інвестиційний складник зростання валового регіонального продукту. В процесі трьохетапної реалізації стратегії за сценарієм 2 теж передбачене повне відновлення економіки до кінця 2023 року. За песимістичного сценарію 3 у середньостроковому періоді зростання не прогнозується, зниження ВРП передбачається в межах 60-70%, повернення населення очікується на рівні 60%.

---

³ Стратегія відновлення та розвитку економіки Сумської області на 2022-2024 роки.- Сумська обласна державна адміністрація, Сумська обласна військова адміністрація, 2022.- 39 с.

Відповідно до сценаріїв, стратегічне бачення передбачає акценти на безпекових критеріях, інноваційних засадах інвестиційної діяльності, експортній орієнтації розвитку в галузево-секторальному вимірі. Особлива увага надається людському потенціалу, зростанню індексу людського розвитку до довоєнного рівня та поверненню біженців. На основі запропонованих переваг та засобів підтримки з боку держави сформований каталог проектних ідей в межах вказаних напрямів, передбачається створення трирівневої системи управління проектами: (1) загальної координації Радою з відновлення економіки; (2) делегування функції проектного офісу Агенції з регіонального розвитку; (3) створення проектних команд територіальних громад, провідних компаній, громадських організацій та науково-освітніх організацій регіону для розробки, актуалізації та реалізації проектів.

Не аналізуючи детально 43-и проектні ідеї, визначені стратегією, зазначимо, що вони мають переважно програмно-цільову зорієнтованість, в протизагаду проблемно-цільовій, обумовленій системними проблемами внаслідок воєнного стану та впливу внутрішніх чинників загострення соціально-економічної кризи і поглиблення інституціональної нестабільності. Загалом це зумовлює розсіяність (несфокусованість) цілей і завдань, а, відповідно, і ресурсів та організаційно-інституціональних механізмів їх досягнення і вирішення.

Аналогічні недоліки властиві й Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років⁴ (далі – Стратегія), яка розроблена за усталеною методикою економіко-географічного аналізу ресурсного потенціалу, основних характеристик громад з використанням як базису Схеми планування території Львівської області, розробленої УДНДПМ "Діпромісто" у 2008 р. та затвердженої рішенням Львівської обласної ради від 08.12.09 № 1077 "Про затвердження Схеми планування території Львівської області" з розрахунковим періодом дії – 31 рік. Згідно зазначеного документу, Львівська область у перспективі має зберегти статус індустріально-аграрного регіону,

---

⁴ Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років, Львівська обласна державна адміністрація, Львівська обласна військова адміністрація, 2022, 123 с.

спеціалізованого на харчовій та легкій промисловості, нафтопереробленні, інноваційномісткому машинобудуванні та високоіндустріалізованому сільському господарстві, а також соціально-культурного, освітнього та інноваційного центру.

Таким чином, документ, який розроблений 14 років тому ще 17 років буде визначати просторову і видову структуру регіональної соціально-економічної системи. З проблемних аспектів акценти зроблені на: демографічній ситуації; неформальній зайнятості; низькій інвестиційній активності у порівнянні з 2013 роком; погіршенні структури наукового потенціалу за видами наук; незначній частці інноваційно-активних підприємств та випуску інноваційної продукції, нової для ринку; продукуванні та нагромадженні побутових відходів на несанкціонованих сміттєзвалищах тощо. Прикметно, що аналіз основних показників розвитку завершується даними 2018 року.

Зазначимо, що Стратегією розглядаються інерційний (песимістичний) та інноваційний (оптимальний) варіанти розвитку, проте розробники оминають увагою вірогідні в умовах війни і післявоєнного відновлення кризові явища і процеси. Відповідно, не розглядаються і загрози для безпеки розвитку, не аналізується шокостійкість соціально-економічної системи регіону. Певною мірою, відсутність чіткої проблемної зорієнтованості властива й Плану заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років (у новій редакції)⁵, яким передбачено досягнення таких стратегічних цілей: (1) Конкурентоспроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації; (2) Якісне життя; (3) Збалансований просторовий розвиток; (4). Чисте довкілля; (5). Туристична привабливість, та відповідні програми й операційні завдання з їх виконання. Аналіз обґрунтованості програм і завдань не є метою цієї науково-аналітичної записки, тому звернемо увагу на їх розсіяність (неконцентрованість), обумовлену знову ж таки нечіткістю об'єкта управління, про що зазначалося раніше, а також на недостатнє врахування негативного

---

⁵ План заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років (у новій редакції), Львівська обласна державна адміністрація, Львівська обласна військова адміністрація, 2022, 163 с.

сценарію розвитку внаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків безпеці регіону. Необхідно констатувати, що Стратегія і План заходів загалом відповідають вимогам і рекомендаціям, викладених в діючих нормативно-методичних документах^{6,7}. Але вважаємо, що вказані нормативно-методичні матеріали 2015, 2016 років потребують перегляду з урахуванням системних зовнішніх і внутрішніх змін.

Висновки

1. З урахуванням викладеного, концептуальні положення удосконалення методичних основ стратегування соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах війни сформулюємо як:

- визнання війни з Російською Федерацією і обумовлених нею ризиків і загроз безпеці регіонального розвитку імперативом, а продуктивної спроможності – об'єктом стратегування на всіх рівнях системної ієрархії (національної економіки, галузі, регіону, громади);

- безумовне врахування негативного впливу внутрішньосистемного чинника ексклюзивного регулювання економікою, або “кланового капіталізму”, на збереження і розвиток продуктивної спроможності національної, у тому числі економіки регіонів, та визнання його визначальною загрозою національній безпеці;

- дотримання критеріальних обмежень економічної, енергетичної, демографічної, енергетичної, продовольчої, науково-технологічної, інформаційної безпеки на всіх етапах розробки та реалізації регіональних стратегій;

- проведення на передпроектному етапі розробки стратегій розвитку регіонів (громад) системно-динамічного аналізу соціально-економічно-

---

⁶ *Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932 “Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів”.*

⁷ *Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 № 79 “Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації”.*

економічного розвитку регіонів за період від 24 лютого 2022 року по даний час, а також системно-динамічного моделювання регіонального розвитку з урахуванням виявлених тенденцій посилення невизначеності і масштабів негативного впливу зовнішньосистемних чинників війни;

- реалізація міжнародної ініціативи стрімкого відновлення та розвитку України через інновації та цифровізацію Digital4Freedom із залученням провідних технологічних вітчизняних та світових компаній (Microsoft, Rakuten, Apple, Amazon, Google, IBM, Palantir, Mastercard, Visa та ін.), що істотно посилить цифрові спроможності України в регіональному вимірі;

- вибір, як методологічного базису стратегування, - положень теорії економічного націоналізму і, як концептуального принципу стратегування, – уникнення рестарту видів економічної діяльності, галузей, підприємств минулого, в протизвагу сучасним вимогам глобального середовища, у тому числі глобальної конкуренції за ресурси і доходи.

2. Враховуючи складність внесення змін у чинний Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій" від 9 липня 2022 року, здійснити перегляд і модифікацію до умов воєнного стану і післявоєнної відбудови нормативно-методичного забезпечення розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та громад, зокрема: Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів; Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій.

3. Забезпечити конкурентний характер регіональної політики збереження, розвитку і використання факторів продуктивної спроможності в межах виконання таких першочергових завдань регіональних стратегій, модифікованих до умов воєнного стану і післявоєнного відновлення, як:

- ідентифікація і збереження існуючих факторів продуктивної спроможності;

- стимулювання ділової активності, у тому числі інвестицій та імпорту технологій, у розвиток факторів продуктивної спроможності військово-економічного сектору;
- збалансування експорту-імпорту технологій та продуктів інтелектуальної праці в регіональному вимірі;
- формування сектору креативного та циклічного підприємництва з дотриманням критеріальних обмежень продовольчої безпеки, насамперед безпеки споживання;
- аудит та оцінювання втрат мешканців регіонів України від військових дій;
- створення регіональних сегментів фінансового ринку України для управління фінансовими ресурсами відновлення економіки, наданими країнами-партнерами та мегарегіональними економічними угрупованнями;
- ініціювання розробки і реалізації регіональних і міжрегіональних програм залучення коштів від країн-донорів для побудови інноваційно-технологічних та наукових центрів з використанням для мобілізації ресурсів цифрових технологій, у тому числі криптовалюти, через впорядкування обігу віртуальних активів шляхом:
  - встановлення умов доступу до віртуальних активів та удосконалення методів оцінки вартості їх потоків на міжнародному рівні;
  - узгодження прав та принципів, пов'язаних із цифровими технологіями та віртуальними активами, а також розширення міжнародного співробітництва в управлінні платформами, у тому числі політики конкуренції та оподаткування;
  - продукування та впровадження соціальних інновацій, координація дій державних та регіональних органів влади, підприємницьких асоціацій, освітніх закладів, інноваційної інфраструктури і громадянського суспільства у використанні потенціалу соціальних інновацій для економічного відновлення регіонів через:

- інформаційну підтримку за участю територіальних громад соціального забезпечення військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та населення, постраждалого через військові дії;

- ініціювання соціальних інновацій для забезпечення економічного відновлення деокупованих регіонів (громадянська активність у допомозі по відбудові зруйнованих міст і сіл, співпраця бізнесу з волонтерськими організаціями, залучення громадськості до суспільних ініціатив, зокрема виробництво продуктів харчування і харчових напівфабрикатів швидкого приготування і тривалого терміну придатності);

- міжрегіональну співпрацю в реалізації соціальних ініціатив за участі освітніх установ для забезпечення навчання і практики школярів та студентів;

- активізацію соціальних ініціатив за участі інноваційної інфраструктури для відновлення малого та середнього бізнесу в деокупованих регіонах, надання аутсорсингових послуг, консалтингової підтримки, допомоги у працевлаштуванні ВПО, розвитку соціально відповідального підприємництва;

- цілеспрямовану релокацію людського капіталу, у тому числі інтелектуального, продуктивної спроможності прифронтових регіонів (Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Херсонської областей) у тиллові регіони і малі міста, а також регіони сусідніх країн-членів НАТО для залучення технологічних інвестицій та імпорту технологій у виробництво товарів військового призначення та подвійного використання.

Науково-аналітична записка підготовлена на основі узагальнення пропозицій учасників дискусійної платформи “Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни” (докторів економічних наук, професорів: Варналія З.С., Кравціва В.С., Борзенко О.О., Заблодської І.В., Шевченко О.В., Шульц С.Л., Олійник Д.І., Критської Т.В., Антонюка Д.А., Зварича Р.З., Сімків Л.Є., Попадинця Н.М., Максимчука М.В., Мокія А.І.; кандидатів економічних наук, доцентів: Артеменка В.Б., Науменко Н.С., Биткіна С.В., Гринів Н.Т., Білик І.І. та інших) з урахуванням змін законодавчих актів і нормативно-розпорядчих документів.